УДК 1:37:004
DOI https://doi.org/https://doi.org/10.31392/cult.alm.2025.4.31

Самчук Зореслав Федорович,
доктор філософських наук,
старший науковий співробітник, головний науковий співробітник
Інституту політичних і етнонаціональних
досліджень імені І.Ф. Кураса НАН України
orcid.org/0000-0002-7247-186X

МЕРЕЖЕВЕ СУСПІЛЬСТВО ТА ІТ-ОСВІТА В УКРАЇНІ: ТРАНСФОРМАЦІЯ ОСВІТНІХ ПРАКТИК КРІЗЬ ПРИЗМУ ЦІННІСНИХ ПРІОРИТЕТІВ

Нашій сучасності притаманна не лише тенденція галопуючого розвитку ключових сфер життєдіяльності, а й поглиблення структурних і світоглядних суперечностей, а також драматизація викликів на адресу як окремих сегментів суспільного буття і свідомості, так і перспектив ефективного функціонування суспільства загалом. Це означає недоцільність уже стереотипізованих оптимістичних реляцій про «буквальну приреченість усього й усіх на успіх і щастя»; натомість значно більш продуктивним є осмислення і концептуалізація загальнодержавної та науково-освітньої політики на принципах превентивності – тобто врахування вірогідних негативних сценаріїв розвитку й упередження їхнього розгортання завдяки побудові глибокоешелонованої системи ефективних засобів протидії.

Трансформація освітніх пріоритетів повинна враховувати як фундаментальні детермінативні реалії нашого сьогодення, так і пріоритетні напрями розвитку, які тісно корелюють з наявним статус-кво. Насамперед треба розуміти, що ми живемо в епоху мережевого суспільства, яка істотно актуалізує потребу підвищення ефективності ІТ-освіти в Україні. Однак забезпечення потреб мережевого суспільства й ІТ-освіти потребує не просто зусиль, а зусиль, які валідні й когерентні цільовому орієнтиру. У нашому прикладному кейсі йдеться про потребу поглиблення рефлексійного складника світогляду, розвиток критичного мислення і вдосконалення компаративного аналізу. Урешті-решт, зазначений інструментарій істотно корелює з інтегральною якістю освітнього середовища: така спорідненість цілком об'єктивна й закономірна.

Ключові слова: ІТ-освіта в Україні, мережеве суспільство, ціннісні пріоритети, освітнє середовище, виклики й загрози, критичне мислення, проблемно орієнтована освіта, якісний рівень вищої освіти.

Samchuk Zoreslav,
Doctor of Sciences in Philosophy, Senior Researcher,
Chief Researcher of Department of Political Culture and Ideology,
Kuras Institute of Political and Ethnic Studies
of the National Academy of Sciences of Ukraine
orcid.org/0000-0002-7247-186X

NETWORK SOCIETY AND IT-EDUCATION IN UKRAINE: TRANSFORMATION OF EDUCATIONAL PRACTICES THROUGH THE PRISM OF VALUE PRIORITIES

Our modernity is characterized not only by the tendency of galloping development of key spheres of life, but also by the deepening of structural and ideological contradictions, as well as the dramatization of challenges to both individual segments of social existence and consciousness, and the prospects for the effective functioning of society as a whole. This means that the already stereotyped optimistic relations about the "literal doom of everything and everyone to success and happiness" are inappropriate; instead, it is much more productive to understand and conceptualize the national and scientific and educational policy on the principles of prevention – that is, to take into account probable negative development scenarios and to prevent their deployment by building a deeply echeloned system of effective means of counteraction.

© Самчук З. Ф., 2025
Стаття поширюється на умовах ліцензії CC BY 4.0

The transformation of educational priorities must take into account both the fundamental deterministic realities of our present and the priority areas of development that are closely correlated with the existing status quo. First of all, it is necessary to understand that we live in the era of a network society, which significantly actualizes the need to increase the efficiency of IT education in Ukraine. However, meeting the needs of a network society and IT education requires not just efforts, but efforts that are valid and coherent with the target benchmark. Our applied case is about the need to deepen the reflective component of the worldview, develop critical thinking, and improve comparative analysis. By and large, the specified toolkit is significantly correlated with the integral quality of the educational environment: such a relationship is completely objective and natural.

Key words: IT education in Ukraine, network society, value priorities, educational environment, challenges and threats, critical thinking, problem-oriented education, quality level of higher education.

Функціонування вітчизняного освітнього середовища на принципах розвитку, що наздоганяє, уже неспростовно довело свою контрпродуктивність і стратегічну згубність, оскільки за таких функціональних і цільових пріоритетів освітня сфера зокрема й суспільство загалом приречені на, якщо висловлюватись фігурально, «спроби заскочити в останній вагон потяга, який уже рушив». Інколи такі зусилля можуть увінчуватися локальним успіхом, проте в абсолютній більшості випадків вони мають наслідки, які далекі від очікуваних. За таких умов і обставин об'єктивно й закономірно актуалізується потреба науково-освітньої політики на принципах превентивності.

Виклад основного матеріалу. З огляду на потребу рішучого переходу від політики, яка обслуговує потреби розвитку, що наздоганяє, до політики превентивної, яка діє на випередження вірогідних викликів і загроз, важко заперечити концептуальний наголос щодо того, що «від вищої освіти очікують не лише безапеляційного слідування у фарватері тих чи інших тенденцій, притаманних конкретній епосі й конкретному суспільству – з вищою освітою пов'язують надії на кваліфіковане осмислення небезпек і загроз, а також на не менш кваліфіковані пропозиції щодо виходу із кризових ситуацій і подолання негативних тенденцій» (Левкулич, 2021, с. 100).

Перспективи виходу із кризових ситуацій і подолання негативних тенденцій перебувають у безпосередній залежності як від коректного осмислення причинно-наслідкових зв'язків і внутрішньої логіки ключових процесів сучасності, так і від підвищення загального рівні якості освітнього середовища – тієї сфери, у межах якої, власне, і відбувається становлення всіх складників, що визначають перспективи дієвості превентивних відповідей на виклики епохи, з якими доводиться мати справу суспільству сучасного формату. Зрештою, обидва наведені фактори є значною мірою взаємозумовленими: коректне осмислення причинно-наслідкових зв'язків і внутрішньої логіки ключових процесів сучасності перебуває в істотній залежності від якісного рівня освітнього середовища й здебільшого є його безпосереднім наслідком.

Як слушно зазначає у своєму дисертаційному дослідженні Наталія Бондаренко, «освітнє середовище – це сукупність умов, які впливають на процес навчання та розвитку особистості. Воно включає в себе не лише школи, університети й інші навчальні заклади, а й соціокультурний контекст, сімейне оточення, технології, доступність ресурсів та чимало інших факторів. Власне, автономія освітнього середовища в сенсі функціональної автономії є досить обмеженою, оскільки її покликання пов'язане не з нею самою, а з нарощуванням сукупного обсягу особистісних потенціалів: саме цей показник (критерій) визначає ефективність освітнього середовища post factum" (Бондаренко, 2024, с. 154).

Досить іронічно й навіть курйозно, що пріоритет розвитку особистості як місійного покликання освітнього середовища посів ключову позицію новизни в дисертаційній роботі Н. Бондаренко, яка стосувалася змістовно-функціональних імперативів ефективності освітнього середовища: здавалося б, розвиток особистості має бути самоочевидним пріоритетом кожного освітнього середовища, однак упродовж десятиліть концептуалістика освітнього середовища оперувала якими завгодно формальними пріоритетами, окрім змістовної якості особистісного розвитку. Чому так сталося? Вірогідно, з тієї причини, що виміряти формальні показники в, скажімо так, наукометричний спосіб значно легше, ніж застосувати аналогічну процедуру щодо будь-яких якісних

явищ і процесів, а розвиток особистості та її конкретно-історичний статус-кво завжди віддзеркалює не стільки кількісний і формальний, скільки якісний і змістовний щабель.

Як переконливо доводить Річард Фейман, основу основ утворює виразність світогляду, предметна зосередженість кута зору та якісний рівень мислення (Richard Feynman …). Вочевидь, важко спростувати тезу, що «рівень мислення і адекватність світогляду реаліям об'єктивної дійсності загалом і в освітньому середовищі зокрема набуває не просто великого, а вирішального значення для перспектив забезпечення освіти суб'єктним, самореферентним статусом» (Бондаренко, 2024, с. 175). Саме з такими цільовими та функціональними пріоритетами пов'язані перспективи оптимізації освітнього середовища сучасного формату.

На відміну від більшості тлумачень освітнього середовища як механічної сукупності кількісних параметрів і функціональних опцій, авторка наведеної тези слушно звертає увагу на якісний і змістовний складник, а також на фундаментальну цільову мету будь-якого соціального інституту й освіти насамперед – це створення необхідних і достатніх умов формування і розвитку повноцінної особистості, для перманентного накопичення особистісного капіталу як основної передумови й опції ефективного суспільства, оскільки за відсутності ефективної особистісної складової частини вести мову про ефективне суспільство, вочевидь, недоречно.

Зрештою, ефективність освітнього середовища, як переконливо доводить Н. Бондаренко, «визначається не лише сукупним балансом факторів максимізації освітніх результатів та мінімізації ресурсів, залучених для отримання цих результатів, а й коректним розуміння перспектив і тенденцій в освітній сфері зокрема і в суспільній (регіональній, глобальній) загалом, гармонійною кореляцією із цими перспективами й тенденціями як цільових орієнтирів освіти, так і засобів їх досягнення» (Бондаренко, 2024, с. 127).

Аспект розуміння перспектив і тенденцій перебуває в безпосередній залежності від того, що професор філософії коледжу Вільяма і Мері (Вірджинія) Ной Лемос у нещодавно опублікованій книзі «Вступ до теорії пізнання» позначає терміном «епістемологія чеснот» (Lemos, 2021). Ідеться насамперед про пізнавальну значущість скептицизму та спосіб досягнення дослідницької мети, який англійською має назву *reverse thinking topology*. А якщо підійти з позицій більш розлогої дослідницької призми, то матимемо справу з осмисленням концептуальних аспектів теорії пізнання, специфікою апріорного і апостеріорного знання, епістемічною циркулярністю, значенням аргументаційних розбіжностей тощо.

Також не підлягає сумніву пізнавальна значущість *критичного мислення* і загалом того, що Паоло Фрейре позначив таким цільовим орієнтиром, як *формування критичної свідомості* (Фрейре, 2003; Гарматій, 2020;). Саме критична свідомість допомагає філософській сфері знань здійснювати змістовну демаркацію явищ і процесів об'єктивної дійсності, виконуючи таким способом своє основне дисциплінарне покликання. Тож загалом не підлягає сумніву, що «освітні програми повинні включати аналіз впливу цифрових технологій на соціальні та політичні процеси, сприяючи розвитку критичного мислення та здатності до аналізу складних соціальних явищ. Це має особливе значення для українського контексту, де суспільство переживає складні політичні та соціальні трансформації» (Педченко, 2024, с. 51).

Специфічна особливість критичного мислення, яка утруднює адекватне сприйняття його ресурсного й функціонального потенціалу, пов'язана з тим, що цей тип мислення здебільшого не має концентрованого вигляду в тих чи іншим світоглядних і дослідницьких опціях, а натомість латентно присутній в абсолютній більшості висновків світоглядного, аксіологічного, етичного та деонтологічного ґатунку.

Зокрема, критичне мислення набуває пріоритетного значення у сфері розпізнавання і протидії такими інформаційними зловживаннями, як дезінформація, постправда, пропаганда, фреймінг, демагогія, популізм, чорна риторика, нейро-лінгвістичне програмування (НЛП), вікна Овертона тощо. Тетяна Матусевич щодо цього слушно зазначає: «Одним із ключових аспектів наукової освіти є розвиток умінь громадян ідентифікувати та протидіяти дезінформації. Сучасний інформаційний ландшафт, насичений фейковими новинами та маніпуляціями, вимагає від громадян навичок критичного мислення та медіаграмотності. Освітні

програми повинні включати методи аналізу джерел інформації, розпізнавання маніпулятивних технік та перевірки фактів. Це сприятиме формуванню свідомих громадян, які не лише споживають інформацію, але й критично її оцінюють, що є фундаментом для здорової демократії» (Матусевич, 2024, с. 175).

Цілком об'єктивно й закономірно, що «зміни, пов'язані з переходом до smart-society, зумовлюють необхідність переосмислення освітніх практик, де інформаційні технології відіграють центральну роль у формуванні інтелектуального капіталу. Це включає розвиток критичного мислення, адаптивності й інноваційного підходу до навчання, що стає можливим завдяки інтеграції новітніх технологій» (Горянський, 2024, с. 38). У цьому контексті «освітні програми повинні активно використовувати цифрові технології для створення інтерактивних, персоналізованих і колаборативних навчальних середовищ, що сприяють розвитку практичних навичок та креативного мислення. З метою підготовки студентів до ефективної взаємодії в цифровому середовищі, важливо розвивати навички критичного мислення та медіаграмотності. Це дозволить молоді критично оцінювати інформацію, самопрезентацію в онлайн-просторі та уникати маніпуляцій з боку медіа» (Педченко, 2024, с. 52).

Варто враховувати, що, «будучи складним системним об'єктом відкритого типу, освітнє середовище цілком закономірно має чимало альтернатив розвитку, а також проблем і викликів на свою адресу. За умов поступального демократичного транзиту функціонування освітньої сфери всі її проблеми підлягають оперативному розв'язанню та мінімізації. Але **якщо демократичний транзит лише декларується, а натомість застосовуються інструменти й засоби, несумісні з демократичною процедурністю і нормативістикою, то мета підвищення ефективності та якості освітнього середовища виявляється практично недосяжною**, заблокованою безліччю упередженостей, суб'єктивізму, хибних цільових орієнтирів і контрпродуктивних пріоритетів» (Самчук, 2024, с. 34). Істотна специфічна змістовно-функціональна ознака мережевого суспільства пов'язана з тим фактором, що воно репрезентує «новий етап розвитку соціальних відносин, де цифрові технології та комунікаційні мережі стають основними структурами організації суспільного життя. У контексті сучасної філософії освіти мережеве суспільство відкриває нові можливості та виклики для освітніх систем. Традиційні моделі навчання, що базуються на передаванні знань від учителя до учня, усе частіше піддаються критиці та перегляду у світлі потреби розвивати критичне мислення, креативність та навички співпраці. Турбулентний світ і геополітична нестабільність підкреслюють необхідність адаптивної та гнучкої освіти, яка не лише готує студентів до мінливих умов праці, а й формує їх як відповідальних та активних громадян» (Педченко, 2024, с. 48).

Важлива й далекосяжна за своїми наслідками тенденція пов'язана з тим, що «цифрові технології сприяють поверненню до «усної культури», де медіа стають основним середовищем для соціальної взаємодії. Ця концепція дозволяє глибше зрозуміти, як інтерактивні медіа, зокрема інтернет, сприяють формуванню нових форм комунікації та соціальної взаємодії» (Педченко, 2024, с. 53). Переваги усного складника культури пов'язані з розширенням і вдосконаленням дискурсивних можливостей комунікативних обмінів, що вкрай необхідно для потреб формування превентивної освітньої політики як ефективної відповіді на виклики й загрози на адресу нашої сучасності.

Варто зазначити, що у фаховому середовищі сформувався консенсус щодо «необхідності глибокого розуміння складних взаємодій між різноманітними агентами, які формують сучасний ландшафт ІТ-освіти, включаючи не лише людських акторів, викладачів, студентів, освітніх адміністраторів і політиків, а й нелюдських акторів – як-от технології, навчальні платформи, цифрові ресурси й інфраструктурні елементи» (Горянський, 2024, с. 35).

Тут ми підходимо до істотності розуміння і позиціонування сучасного ландшафту ІТ-освіти як складного комплексного й навіть системного явища, функціональні особливості й перспективи якого перебувають в істотній залежності від холістичного, емерджентного та синергетичного ефекту, що виникає внаслідок взаємодії різних елементів цієї системи. Наведена особливість потребує максимально прискіпливої уваги до всіх складників системи ІТ-освіти, оскільки неврахування чи ігнорування навіть одного елемента на практиці може

призвести до лавиноподібного ефекту у стилі принципу доміно.

В ефективності освітнього середовища й освітнього процесу є чимало складників, деякі з яких можуть здатися на перший погляд неістотними й відверто периферійними, проте у процесі поглибленого компаративного аналізу набувають виразних ознак істотних детермінант функціональної дієздатності й перспективності процесів у межах освіти як соціального інституту. Ідеться, зокрема, про етичний складник освітніх реалій: «Ефективність та етичні аспекти освітнього процесу в умовах цифрової трансформації визначаються інтеграцією інформаційних технологій, урахуванням соціокультурних контекстів, дотриманням етичних стандартів та взаємодією різних акторів освітнього середовища» (Горянський, 2024, с. 39).

Принагідно зазначимо, що аспекти дотриманням етичних стандартів і врахування соціокультурних контекстів на практиці тісно взаємозумовлені: річ у тому, що не існує універсальних, інваріантних етичних стандартів, які визнавалися б усіма соціумами й у всі часи: імперативна ознака такого стандарту тісна пов'язана з фактором соціокультурної навантаженості – це означає, що практично кожне суспільство вдається до послуг власної системи етичних координат і власної ієрархії етичних смислів, значень, пріоритетів і преференцій (Segal, 2011). Тому, власне, дотриманням етичних стандартів на практиці означає визнання переваги тієї, а не іншої системи етичних стандартів. Це також передбачає усвідомлення апріорної контроверсійності такого вибору, оскільки він апріорі не здатен влаштувати представників усіх соціокультурних середовищ, отже, він має супроводжуватися максимальним аргументаційним забезпеченням і чутливістю до контраргументів.

Аксіологічне підґрунтя також є важливим детермінативним фактором ефективності освітнього середовища й освітнього процесу. «Термін «цінність» з'явився завдяки німецьким соціологам на початку XX ст. Він почав позначати сегмент дійсності, який доти репрезентувало поняття «ідеал». Досить показовою особливістю є факт, що ніхто не козиряє володінням ідеалу, але всі сподіваються його знайти або скаржаться на його втрату» (Левкулич, 2018, с. 212). Отже, ціннісний підхід відштовхується від того, що для суб'єкта (як індивідуального, так і наддиндивідуального) *має значення*. Здебільшого втіленням такого *«має значення»* слугує ***ідеал*** (чи пак – сукупність, ***ієрархія ідеалів***).

Проблемні виклики на адресу аксіологічного підґрунтя освітнього середовища й освітнього процесу зумовлені не лише соціокультурною навантаженістю практично кожної ціннісної ієрархії – в епоху постмодерну ключова небезпека чатує у сфері змістовної невиразності та критеріальної невизначеності: «Релятивізм цінностей, характерний для постмодерністського дискурсу, ставить під сумнів об'єктивність і універсальність будь-яких цінностей. Це створює виклики для освітніх програм і методів навчання, оскільки традиційні цінності й орієнтири піддаються перегляду» (Педченко, 2024, с. 49).

Той факт, що традиційні цінності й орієнтири піддаються перегляду, не є чимось екстраординарним – це об'єктивний і цілком закономірний наслідок дії принципу розвитку; вістря проблеми пов'язане з дещо іншим – з відсутністю тієї критеріальної виразності, яка визначає саму можливість аксіологічної компаративістики. За відсутності ж такої смислової і значеннєвої виразності дискурс щодо ціннісних пріоритетів втрачає аргументаційну стрункість і перетворюється на безпредметну розмову «про все і про ніщо водночас» (Рафальський, Самчук, 2018).

Важливим фактором формування науково-освітньої політики на принципах превентивності є пріоритезація та цілеспрямоване культивування *проблемно орієнтованого мислення*, яке сприймає дійсність крізь призму тих проблемних труднощів і перепон, що виникають на шляху функціонування суспільства на принципах ефективності. Усунення цих перепон простилає шлях до бажаної ефективності, але воно виявляється у принципі неможливим у разі відсутності проблемної демаркації та ієрархізації, а також у разі невиразності загального проблемного рельєфу. Також варто розуміти, що проблема є формою наукового пізнання, а закон Кіддліна недвозначно стверджує: чітке формулювання сутності проблеми рівнозначне її розв'язанню наполовину.

Хоча пріоритет проблемно орієнтованого мислення не викликає сумніві і заперечень ні

в кого, проте здебільшого його підтримка є суто формальною і ритуальною, а на практиці доводиться мати справу з ледь не тотальним інтелектуальним редукціонізмом і пауперизацією, для якої проблемна орієнтованість є недоречним подразником. Оскільки надання пріоритетного значення культивуванню проблемного світогляду є досить ризикованим за своїми наслідками, то політико-управлінська вертикаль на практиці суспільної життєдіяльності робить усвідомлений вибір на користь утилітарного й рецептурного підходів.

Принагідно зазначимо, що цей тренд є досить типовим для глобалізаційних реалій, які потребують саме таких «чітких і недвозначних методик і протоколів успіху». Зиґмунт Бауман змалював у своїй уже майже хрестоматійній праці «Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства» внутрішню логіку й причинно-наслідкові зв'язки такого явища досить переконливо (Бауман, 2008). «Верховним Божеством» глобалізації, як зазначає З. Бауман, є успіх чи щось таке, що можна інтерпретувати успіхом – і, за можливості, у максимально стислі терміни, щоб можна було якомога швидше відзвітувати про позитивні результати.

Показово, що лобісти утилітарного й рецептурного підходів «старанно обходять увагою той факт, що облюбований ними рецептурний підхід у вигляді різноманітних протоколів за тим чи іншим профілем ледве не на всі випадки життя, кейс-методів та інших методично-дидактичних настанов і регламентацій є класичним засобом досягнення мети міфологізації як пояснення чогось не зовсім зрозумілого, щодо чого існує предметна невиразність, розфокусованість, різнотлумачення, сумніви чи інформаційні лакуни. Рецептурний підхід, у межах якого кожен проблемний кейс нібито вичерпно покривається відповідним протоколом дій, мимоволі ретушує проблемність, згладжує проблемний рельєф і розмиває проблемну виразність» (Бондаренко, 2024, с. 187). Опосередковано ця обставина пояснює інструментальну поширеність утилітарного й рецептурного підходів: згладжування проблемного рельєфу й розмивання проблемної виразності інколи набувають ознак настільки спокусливого засобу, що утилітаристика без жодних труднощів відвойовує собі провідні функціональні позиції.

Не підлягає сумніву, що глибинна трансформація освітніх практик для забезпечення потреб мережевого суспільства й ІТ-освіти в Україні потребує вдосконалення механізмів оцінювання якості вищої освіти. Варто зауважити, що «часто лунають голоси щодо «недоцільності вигадування велосипеда» – мовляв, варто просто механічно запозичити ті системи механізмів оцінювання якості вищої освіти, які в різних країнах уже переконливо довели свою дієздатність та ефективність. Однак навіть якщо підходити з таких вочевидь спрощених міркувань, то однаково не уникнути потреби компаративного аналізу, оскільки в різних країнах свою дієздатність та ефективність переконливо довели настільки істотно відмінні системи механізмів оцінювання якості вищої освіти, що їх навіть можна відрекомендувати концептуальними антиподами й антагоністами» (Бондаренко, 2024, с. 66).

Ідеться про проблему консенсусної легітимації індикаторів, за допомогою яких здійснюється вимірювання якості, результативності й ефективності вищої освіти. Жоден перелік індикаторів не є остаточним, а кожен індикатор відображає лише деякий аспект діяльності освітньої установи та його інструментальні можливості. Нині не існує універсально узгоджених показників для вимірювання якості вищої освіти в різних освітніх системах, а використані індикатори призначені суто для надання інформації, а не інтерпретації якості та результативності діяльності освітніх установ.

Висновки. Мережеве суспільство й ІТ-освіта в Україні потребують глибинної трансформації освітніх практик крізь призму насамперед ціннісних пріоритетів. Визначення консенсусної ієрархії ціннісних пріоритетів потребує істотних зусиль у сфері поглиблення рефлексійної складової частини світогляду, розвитку критичного мислення, удосконалення компаративного аналізу та низки інших факторів, які визначають аргументаційну переконливість відповідей на виклики й загрози сучасної епохи.

Зазначені чинники тісно корелюють з вимірюванням якості, результативності й ефективності вищої освіти. Зрештою, якість освіти постає критеріальним інтегралом спроможності формулювати предметні й аргументаційно переконливі відповіді на будь-які суспільні

й епохальні запити, тому цей аспект потребує як пріоритетної уваги політико-управлінської вертикалі загалом, так і крізь призму ухвалення доленосних рішень у науково-освітній сфері зокрема й насамперед.

За умов відсутності в різних освітніх системах універсально узгоджених показників для вимірювання якості вищої освіти істотно підвищується функціональний статус інтерпретативно-аргументаційної складової частини будь-якої наукової концептуалістики й освітньої пропозиційності. Отже, повноцінне дискусійне середовище, організоване на принципах інформаційної прозорості та деліберативної демократії, є не просто *бажаною опцією*, а ***імперативною умовою*** забезпечення як потреб суспільства сучасного формату, так і пріоритетів розвитку освітньої сфери.

Список використаних джерел:

Бауман, З. (2008). *Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства* (І. Андрущенко, М. Винницький, Пер. з англ.). Київ: Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 109 с.

Бондаренко, Н. (2024). Освітнє середовище: єдність форми та змісту як імператив ефективності [Дис. докт. філософ., Київський національний університет будівництва і архітектури]. Київ, 243 с.

Гарматій, О. (2020). Критичне мислення як ключова компетенція медіаграмотності. *Збірник статей Восьмої міжнародної науково-методичної конференції «Критичне мислення в епоху токсичного контенту»*. Київ: Центр Вільної Преси, Академія української преси, 11–16.

Горянський, С. (2024). Філософський аналіз розвитку ІТ-освіти в Україні через призму акторно-мережевої теорії Бруно Латура. *Освітній дискурс: збірник наукових праць* (О. Кивлюк, Гол. ред.). Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука – технології – інформація», 50 (7–9), 35–41.

Левкулич, В. (2021). Вища освіта сучасності крізь призму концептуальних пріоритетів. *Міжнародний науковий журнал «Університети і лідерство»,* 12 (2), 100–116.

Левкулич, В. (2018). *Справедливість як соціокультурний феномен : монографія*. Ужгород: Видавничий дім «Гельветика», 480 с.

Матусевич, Т. (2024). Філософська парадигма наукової освіти: стратегії і практики розвитку відповідального громадянства [Дис. докт. філос. наук, Український державний університет імені Михайла Драгоманова]. Київ, 420 с.

Педченко, М. (2024). Дослідження аксіологічних основ мережевого суспільства у контексті трансформаційних процесів постмодерну. *Освітній дискурс: збірник наукових праць* (О. Кивлюк, Гол. ред.). Київ: ТОВ «Науково-інформаційне агентство «Наука – технології – інформація», 50 (7–9), 46–53.

Рафальський, О., Самчук, З. (2018). *Цивілізаційні перехрестя сучасного суспільства*. Київ: ІПіЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 688 с.

Самчук, З. (2024). Демократичний транзит освітнього середовища: індоктринація чи філософський скепсис? *Вища освіта України,* 1 (92), 34–45.

Фрейре, П. (2003). *Формування критичної свідомості*. Київ: Юніверс, 307 с.

Lemos, N. (2021). *An Introduction to the Theory of Knowledge*. Cambridge University Press, 290 p.

Richard Feynman – The World from another point of view. https://www.youtube.com/watch?v=GNhlNSLQAFE.

Segal, E. A. (2011). Social empathy: A model built on empathy, contextual understanding, and social responsibility that promotes social justice. *Journal of Social Service Research,* 37 (3), 266–277.

References:

Bauman, Z. (2008). Hlobalizatsiya. Naslidky dlya lyudyny i suspil′stva [Globalization. Consequences for Man and Society] / Per. z anhl. I. Andrushchenko, M. Vynnyts’kyy. Kyiv: Vydavnychyy dim “Kyyevo-Mohylyans’ka akademiya”, 109 s. [in Ukrainian].

Bondarenko, N. P. (2024). Osvitnye seredovyshche: yednist′ formy ta zmistu yak imperatyv efektyvnosti [Educational environment: unity of form and content as an imperative of effectiveness]. Dys. … doktora filosofiyi za spetsial’nistyu “033 – Filosofiya”. Kyyivs’kyy natsional’nyy universytet budivnytstva i arkhitektury. Kyiv, 243 s. [in Ukrainian].

Harmatiy, O. (2020). Krytychne myslennya yak klyuchova kompetentsiya media hramotnosti [Critical thinking as a key competence of media literacy]. Zbirnyk statey Vos’moyi mizhnarodnoyi naukovo-metodychnoyi konferentsiyi “Krytychne myslennya v epokhu toksychnoho kontentu”. Kyyiv: Tsentr Vil’noyi Presy, Akademiya ukrayins’koyi presy, 11–16. [in Ukrainian].

Horyans’kyy, S. V. (2024). Filosofs’kyy analiz rozvytku IT-osvity v Ukrayini cherez pryzmu aktorno-merezhevoyi teoriyi Bruno Latura [Philosophical analysis of the development of IT education in Ukraine through the prism of Bruno

Latour's actor-network theory]. Osvitniy dyskurs: zbirnyk naukovykh prats' / Holov. red. O. P. Kyvlyuk. Kyiv: TOV "Naukovo-informatsiyne ahent'stvo "Nauka – tekhnolohiyi – informatsiya", 50 (7–9), 35–41. [in Ukrainian].

Levkulych, V. (2021). Vyshcha osvita suchasnosti kriz' pryzmu kontseptual'nykh priorytetiv [Higher education of today through the prism of conceptual priorities]. Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal "Universytety i liderstvo", 12 (2), 100–116. [in Ukrainian].

Levkulych, V. V. (2018). *Spravedlyvist' yak sotsiokul'turnyy fenomen: monohrafiya [Justice as a socio-cultural phenomenon: monograph]* / V. V. Levkulych. Uzhhorod: Vydavnychyy dim "Hel'vetyka", 480 s. [in Ukrainian].

Matusevych, T. V. (2024). Filosofs'ka paradyhma naukovoyi osvity: stratehiyi i praktyky rozvytku vidpovidal'noho hromadyanstva [The philosophical paradigm of scientific education: strategies and practices for the development of responsible citizenship]: dys. … dokt. filos. nauk: 09.00.10 – filosofiya osvity. M-vo osvity i nauky Ukrayiny; UDU imeni Mykhayla Drahomanova, Kyiv. 420 s. [in Ukrainian].

Pedchenko, M. Yu. (2024). Doslidzhennya aksiolohichnykh osnov merezhevoho suspil'stva u konteksti transformatsiynykh protsesiv postmodernu [Research on the axiological foundations of a network society in the context of postmodern transformation processes]. Osvitniy dyskurs: zbirnyk naukovykh prats' / Holov. red. O. P. Kyvlyuk. Kyiv: TOV "Naukovo-informatsiyne ahent'stvo "Nauka – tekhnolohiyi – informatsiya", 50 (7–9), 46–53. [in Ukrainian].

Rafal's'kyy, O. O., & Samchuk, Z. F. (2018). *Tsyvilizatsiyni perekhrestya suchasnoho suspil'stva [Civilizational crossroads of modern society]*. Kyiv: IPiEND im. I. F. Kurasa NAN Ukrayiny, 688. [in Ukrainian].

Samchuk, Z. F. (2024). Demokratychnyy tranzyt osvitn'oho seredovyshcha: indoktrynatsiya chy filosofs'kyy skepsys? [Democratic transit of the educational environment: indoctrination or philosophical skepticism?]. *Vyshcha osvita Ukrayiny*, 1 (92), 34–45. [in Ukrainian].

Freyre, P. (2003). *Formuvannya krytychnoyi svidomosti [Formation of critical consciousness*. Kyiv: Yunivers, 307 [in Ukrainian].

Lemos, N. (2021). *An Introduction to the Theory of Knowledge*. Cambridge University Press, 290. [in English].

Richard Feynman – The World from another point of view. Retrieved from: https://www.youtube.com/watch?v=GNhlNSLQAFE [in English].

Segal, E. A. (2011). Social empathy: A model built on empathy, contextual understanding, and social responsibility that promotes social justice. *Journal of Social Service Research*, 37 (3), 266–277. [in English]

Дата надходження статті: 13.10.2025
Дата прийняття статті: 10.11.2025
Опубліковано: 26.12.2025